

VERMES ALBERT

Fordítóképzés Magyarországon és az Amerikai Egyesült Államokban

1. Bevezetés

Jelen írás azt vizsgálja, miként jellemezhető a fordítóképzés helyzete Magyarországon és az Amerikai Egyesült Államokban. Az alábbi kérdésekre keresem a választ: Milyen munkaerőpiaci igényeket elégítenek ki a fordítóképző programok? Milyen szintű és típusú fordítóképző programok működnek Magyarországon, illetve az Egyesült Államokban? Hogyan épülnek fel ezek a programok? Milyen az elméleti, illetve gyakorlati jellegű komponensek aránya e programokban? Milyen jellemző hasonlóságok és különbségek vannak e programok között?

2. A fordító és tolmács szakma és a munkaerőpiac

2.1. Amerikai Egyesült Államok

Az USA Munkaügyi Statisztikai Hivatala (*Bureau of Labor Statistics*) által publikált *Occupational Outlook Handbook* (Bureau of Labor Statistics 2016) szerint 2014-ben a fordító és tolmács szakmában 61.000-en dolgoztak az Egyesült Államokban. Az álláshelyek növekedésének becsült mértéke 2014–2024 között 29%, ami sokkal magasabb az összes foglalkozási ág átlagánál. Ebben az időszakban ez 17.500 új munkahely létrejöttét eredményezheti. A keresetek mediánja 2015-ben éves szinten \$44.190, óránként \$21,24 volt. (Ez 280-as USD/HUF árfolyammal számolva 12.373.200, illetve 5947 Ft-tal

egyenértékű.) Ebben az évben a fordító és tolmács szakmában dolgozókat az alábbi gazdasági területeken foglalkoztatták legnagyobb számban: szakmai, tudományos és műszaki szolgáltatások (29%), állami, önkormányzati és magánoktatás (26%), egészségügy és szociális szolgáltatások (16%), kormányzat és közigazgatás (7%). A szakmában dolgozóknak körülbelül negyede volt önfoglalkoztató 2014-ben.

A növekedési kilátások egyrészt a globalizáció erősödését, másrészt az USA népességének nemzetiségi sokszínűségét tükrözik. Valószínűleg erős marad a fordítók és tolmácsok iránti kereslet a sokat fordított nyelvek, a spanyol, a francia, a német, a portugál és az orosz területén. Ugyancsak erős kereslet várható az arab és az egyéb közel-keleti nyelvek, illetve a kínai, a japán, a koreai és a hindi nyelvek tekintetében. A nemzetközi kereskedelmi kapcsolatok és a globalizáció erősödése miatt előreláthatólag az ázsiai és az afrikai fejlődő országok nyelvein dolgozó fordítók és tolmácsok iránt is növekszik az igény. Várhatóan a jelnyelvi (American Sign Language) tolmácsok iránti kereslet is erősödik, aminek háttérében a videotelefon-szolgáltatások növekvő jelentősége áll. Az üzleti globalizáció és az internet fejlődése következtében egyre több lokalizációs szakemberre lesz szükség. A katonai tolmácsok és fordítók iránt mutatkozó igények növekedése is újabb munkahelyek létrejöttét eredményezheti. Hasonlóképpen az egészségügy és az igazságszolgáltatás területén is a munkalehetőségek bővülése várható. A Wake Forest University¹ honlapja szerint (Wake Forest University 2016) jelenleg e két területen mutatkozik a legnagyobb kereslet a fordítók és tolmácsok iránt a közszolgáltatások terén. Ugyanezen oldal szerint ezt a trendet erősíti az a rendelkezés is, melynek értelmében 2011. január 1-jét követően minden szövetségi pénzügyi támogatásban részesülő egészségügyi intézmény köteles fordító- és tolmácsszolgáltatást biztosítani a korlátozott angoltudással bíró betegek részére.

Ami a fordítókkal és tolmácsokkal szemben támasztott képzési és szakképzettségi követelményeket illeti, jelenleg az Egyesült Államokban nem létezik általános érvényű, szakmai végzettségre, szakvizsgára vonatkozó elvárások, eltekintve az államok többségében működő bíróságitolmács-vizsgáktól. Léteznek azonban opcionális fordító- és tolmácsvizsgák, amelyek közül

¹ Az amerikai felsőoktatási intézmények nevét, illetve a különböző oktatási programok neveit mind a szövegben, mind az 1. függelékben az eredeti angol alakban szerepeltetem.

a legismertebb az Amerikai Fordítók Egyesületének (*American Translators Association*, ATA) képesítő vizsgája, melyet az angol és 17 másik nyelv közötti nyelvpárban kínálnak (American Translators Association 2016a).

Az *Occupational Outlook Handbook* (Bureau of Labor Statistics 2016) azt írja, a fordító és tolmács munkakörben dolgozóktól legalább alapszintű (*bachelor's*) nyelvszakos végzettséget várnak el a munkaadók, de kezdőknél az előzetes munkatapasztalat nem elvárás. A study.com (2016a) ezt kiegészíti azzal, hogy bizonyos munkaadóknál elvárás lehet 1–5 év előzetes munkatapasztalat, amelyet például a Nemzetközi Vöröskeresztnél, kórházakban, sporteseményeken végzett önkéntes munkák vagy cégeknél végzett gyakorlat révén lehet megszerezni.

2.2. Magyarország

Tudomásom szerint a fordító és tolmács szakma magyarországi helyzetével és kilátásaival kapcsolatban nem léteznek hivatalos statisztikai adatok. Amit tudni vagy talán inkább csak sejteni lehet a témával kapcsolatban, azt itt-ott megjelent írásokból lehet összegyűjteni. Ezek közül talán a legreprezentatívabb a *Fordítói körkép* című 2011-es felmérés (Espell – fordit.hu 2011). E felmérés szerint a szakmában dolgozók között a fordítással és tolmácsolással foglalkozók aránya az alábbiak szerint alakult: csak fordít: 42%; ha kell, kivételesen tolmácsol is: 32%; fordítás mellett rendszeresen tolmácsol is: 20%; csak tolmácsol: 5%; nincs válasz: 1%. Eszerint a nyelvi közvetítő szakembereknek mindössze negyede foglalkozik rendszeresen tolmácsolással, túlnyomó részük kizárólag vagy jellemzően fordításból él. Érdekesnek gondoltam megnézni, az online álláshirdetések mit mutatnak e tekintetben. 2016. május 23-án a jobinfo.hu oldalon a tolmácsolás/fordítás kategóriában 35 álláshirdetés jelent meg. Nagy többségük fordítót, fordítói asszisztenst, illetve fordítási projektmenedzsert keresett, kifejezetten tolmácsokat csak két hirdetésben toboroztak. Ennek azonban számos itt nem részletezett oka lehet, és nyilvánvalóan nem lehet semmiféle megalapozott következtetést levonni e számokból arra nézve, hogy fordítókra vagy tolmácsokra van-e nagyobb igény a piacon.

Ami a nyelveket illeti, e hirdetések többségében angol vagy német munkanyelvű fordítókat kerestek, de mutatóban előfordult a cseh és a japán nyelv is. A *Fordítói körkép* (Espell – fordit.hu 2011) szintén az angol és a német

nyelv dominanciájáról tanúskodik. Eszerint a magyarországi fordítók és tolmácsok az alábbi megoszlásban dolgoznak az egyes nyelvpárokban: angol–magyar: 69,8%, magyar–angol: 50,4%, német–magyar: 29,5%, magyar–német: 19,8%, francia–magyar: 14%, magyar–francia: 8,2%, az egyéb nyelvek (olasz, orosz, spanyol, román, szlovák, cseh, lengyel) pedig mind jóval 10% alatt vannak. Azt látjuk tehát, hogy az angol mellett csak a németnek jut jelentősebb szerep a piacon, miközben az összes többi nyelv aránya együtt sem közelíti meg az angolt.

Ha csak a tolmácsolás területét nézzük, ott talán még nagyobb a nyelvek közötti kiegyensúlyozatlanság. Egy 2009-es, az origo.hu hírportálon megjelent írásban a következőket olvassuk:

Somogyi László úgy látja, máig az angoltolmácsok a legkeresettebbek. „Tízből kilenc és fél megrendelés angol–magyar tolmácsolásról szól. Ennek oka, hogy egy üzleti tárgyaláson hiába tud jól angolul egy cégvezető, még az apróbb hibákat sem akarja felvállalni, másik oldalról pedig egy kiélezettebb helyzetben stratégiai eszköz is lehet, mert ameddig a tolmács beszél, addig az illető tud gondolkodni. Az angolon kívül van még némi igény német, francia, spanyol és orosz tolmácsokra, sőt, az utóbbi időben volt pár megrendelés a visegrádi nyelvekből is.” Somogyi szerint érezni némi fellendülést a kínai tolmácsok iránti igényben is, de az ilyen megrendelések száma továbbra is elenyésző. (Dorofjev 2009)

Megerősíti az angol nyelv elsöprő piaci dominanciájára vonatkozó megítélést, ugyanakkor némiképp árnyalja is a képet a hvg.hu oldalon 2011. március 22-én megjelent *Mennyit keres egy tolmács?* című cikk is:

„A válság kirobbanása óta gyakorlatilag csak az angollal lehet boldogulni, még a német is visszaszorult” – erősíti meg Simon Éva, a Magyarországi Fordítóirodák Egyesületének elnöke, egyúttal utalva a problémára, miszerint angol tolmácsból sok van, ezért ők jóval nehezebben tudnak érvényesülni. Más a helyzet, ha a tolmács idegen nyelvről idegen nyelvre fordít. Mint mondja, Magyarországon eddig sem volt nagy kereslet irántuk, külföldről jöttek a megrendelések, mert a magyarok szaktudása jó, a munkadíjuk pedig jóval alacsonyabb a nyugat-európainál. Az utóbbi időben angol vagy német

nyelvtudással párosulva felértékelődött a keleti és a szláv nyelvek szerepe. Kelendő az angol–orosz, a német–orosz kombináció, még jobb, ha egy latin nyelv jön össze az angollal vagy a némettel – teszi hozzá Simon Éva. (Hvg.hu 2011)

Érdekes kérdés az is, hogy kinek dolgoznak a magyar fordítók és tolmácsok. A *Fordítói körkép* (Espell – fordit.hu 2011) a következő képet tárja elénk. Azon fordítók és tolmácsok aránya, akiknél 50–100% a külföldi ügyfelek aránya: 25%, vagyis a válaszadók egynegyede jelentős mértékben külföldi ügyfeleknek dolgozik. Azon fordítók és tolmácsok aránya, akiknél 16–49% a külföldi ügyfelek aránya: 22%; 6–15% közötti külföldi ügyfélkörrel rendelkezik 19%; 1–5% a külföldi ügyfelek aránya a fordítók és tolmácsok 10%-ánál; végül pedig egyáltalán nincs külföldi ügyfele a fordítók és tolmácsok 24%-ának. A visszatérő ügyfelek között legjellemzőbb típusok: fordítóiroda, magyar kis- és középvállalkozás. Közepesen jellemző: külföldi fordítóiroda, egyéb (nincs részletezve), magyar nagyvállalat; kevésbé jellemző: külföldi kis- és középvállalkozás, magyar kormányzat/közigazgatás, külföldi nagyvállalat; és legkevésbé jellemző: EU intézmények.

A felmérés a számítógépes fordítástámogató (CAT – *computer-aided translation*) eszközök használatát is vizsgálta. Az eredmények azt mutatják, hogy 2011-ben a magyar fordítók 44%-a nem használt CAT-eszközöket, rendszeresen 36%, a megrendelő kérésére pedig 20%. Valószínűleg az elmúlt öt évben csökkent az ilyen eszközöket nem használó fordítók aránya, hiszen ma már a fordítóirodák és az álláshirdetők java része is elvárja a fordítóktól ezen eszközök ismeretét.

A legtöbbséget érdeklő kérdés nyilván az, hogy mennyit keres egy fordító vagy tolmács. Pontos adatok itt sem állnak rendelkezésre, de a fordit.hu portálon 2014. május 9-én megjelent írás a fordítókkal kapcsolatban az alábbi kalkulációt adja:

A fordítók többségükben egyéni vállalkozóként dolgoznak, ezt mutatta ki a 2011-es fordítói körkép elemzése. [...] Vegyük tehát az átlagos kapacitást 2500 szóra. Egészítsük még ki az egyenletünket azal, hogy egy szó átlagosan 6 karakter hosszúságú, egy hónap pedig 21 munkanapból áll. Nyilván ezek nem pontos értékek, de egy gyors számításhoz elegendők. Ha a fenti adatokat szép sorban összeszorzozzuk, akkor úgy tűnik, hogy egy fordító átlagosan 315 000 karaktert

fordíthat le egy hónapban, nem túl megerőltető tempóban, normál körülmények között. Így a fizetése 2000-ben 630 000 Ft körül alakult volna, ha már akkor is használt volna CAT eszközt. Mivel nem használt, ezért csak 457 000 Ft-ot keresett. Ma viszont csak 472 000 Ft-ot keres, ami valószínűleg kevesebbet ér, mint a 14 évvel ezelőtti összeg. (Fordit.hu 2014)

Mivel itt egyéni vállalkozói bevételről van szó, amelyből le kell vonni a különböző járulékokat és adókat, ez egyáltalán nem tekinthető kiemelkedő keresetnek. Mi a helyzet a tolmácsokkal? A hvg.hu már idézett 2011-es cikke az alábbiakat közli:

A budapesti irodák díjait tanulmányozva általánosságban elmondható, hogy a megrendelőnek [...] napi 45-50 ezer forint a konszekutív tolmácsolás (az élőben elhangzott szöveg fordítása gondolati egységekre bontva), míg a szinkrontolmácsolás napidíja átlagosan 60-80 ezer forint (a díjakhoz jön még az áfa). Idegen nyelvről idegen nyelvre történő élő fordítás esetén a napidíjak 20-25 ezer forinttal megugranak. Akad olyan iroda és nyelviskola, amely jóval kedvezőbb díjakat szab: konszekutív tolmácsolást kínál már 15 ezer forinttól, a szinkrontolmácsolás pedig óránként 20-30 ezer forintba kerül, ám az csak a megrendelés teljesítése után derül ki, hogy olcsó húsna valóban hígbabb volt-e a leve. (Hvg.hu 2011)

E számokat összevetve az origo.hu oldalon 2009-ben megjelent írásban közöltekkel azt látjuk, hogy 2009 és 2011 között nem volt áremelkedés a tolmácsi piacon:

„Egy tolmács napi díja 60-70 ezer forintnál kezdődik, de két idegen nyelv között való tolmácsolás vagy erősen szakmai jellegű konferencia esetén ez felmehet akár 100 ezer forintig is. A fél napi munka ennek a 60 százaléka, és ha órabérben számolunk – ami nagyon ritkán fordul elő –, akkor az 10-15 ezer forintos óradíjat jelent” – mondta Somogyi László, a European Masters Tolmácsiroda ügyvezetője. „Azt azért tudni kell, hogy ha egy tolmács heti egy-két napot tud dolgozni, akkor már nagyon jónak számít. Vegyük még hozzá, hogy egy munkára annyi napot kell készülni, ameddig a konferencia tart” – árnyalja a képet. (Dorofejev 2009)

Ha heti egy nappal és 80 ezer forinttal számolunk, az nagyjából havi 320 ezer Ft bevételt jelent. Ettől sokkal többet lehet keresni tolmácsként az Európai Unió intézményeiben:

„Ha valaki szinkrontolmácsként szeretne sokat dolgozni jó körülmények között, nyugat-európai mércével nézve jó fizetésért, akkor egy brüsszeli munkát kell megpályáznia. Itthon egy kétnyelvű tolmácsolásért nettó 80-100 ezer forintot lehet elkérni egy napra, és átlagosan három-négy munkanap adódik egy hónapban. Brüsszelben már a napidíj is valamivel magasabb és ott átlagosan heti négy-öt napot lehet dolgozni. Ha pedig egy EU-s intézmény felvesz valakit állandó tolmácsnak, az havi 4-5 ezer eurós fizetésre számíthat” – tudtuk meg Bodor Gézától. (Dorofejev 2009)

A fizetesek.hu weboldalon a fentiekkel összehasonlítva még kevésbé biztató adatokat találunk. Eszerint 2016-ban egy magyarországi tolmács havi bruttó átlagbére: 215 077 Ft (Fizetesek.hu 2016a), egy magyarországi fordító havi bruttó átlagbére: 277 835 Ft (Fizetesek.hu 2016b). Hogy mi az igazság, azt nehéz lenne megmondani, de valószínűleg valahol középen találjuk. Ezt sugallja a *Fordítói körkép* (Espell – fordit.hu 2011) felmérése is, amelyben azt találjuk, hogy a megkérdezettek véleménye szerint 2011-ben fordítóként és tolmácsként közepesen jól lehetett keresni.

A legfontosabb kérdés nyilván az, hogy érdemes-e ebben a szakmában keresni a boldogulást. Erre a kérdésre megint csak nem lehet egyszerű választ adni, de itt is érdekes adalékkal szolgál a *Fordítói körkép* (Espell – fordit.hu 2011), amely azt is megkérdezte a felmérésben részt vevőktől, hogy mennyi ideig akarnak még fordítóként dolgozni. A válaszadók 57%-a azt mondta, hogy mindig, 21% 5–10 évig, 19% még néhány évig, és végül 3%-uk állította, hogy amint lehet, elhagyja a szakmát. Ez összességében arra utal, hogy a szakmabeliek jelentős része többé-kevésbé elégedett azzal, amit csinál.

Végül szót kell ejteni a fordítókkal és tolmácsokkal szemben támasztott képzési és szakképzettségi követelményekről is. A szakfordításról és tolmácsolásról szóló 24/1986. (VI. 26.) MT rendelet értelmében „[s]zakfordítást vagy tolmácsolást munkaviszonyban, valamint munkavégzésre irányuló egyéb jogviszonyban díjazás ellenében az végezhet, aki szakfordító vagy tolmács képesítéssel rendelkezik.” A szakfordító és tolmács képesítés meg-

szerzésének feltételeit a 7/1986. (VI. 26.) MM rendelet szabályozza. E rendelet szerint szakfordító és tolmácsképesítésnek számít a szakfordító, szakfordító-lektor, tolmács, szaktolmács és konferenciatolmács képzés, melyek „a felsőoktatási intézményekben alap-, illetőleg továbbképzésben, továbbá a művelődési miniszter által kijelölt intézményekben szerezhetők meg” társadalomtudományi, természettudományi, műszaki és gazdasági szakirányokban. Továbbá képzés nélkül szakfordító vizsgára jelentkezhet az, aki felsőfokú iskolai végzettséget tanúsító oklevéllel rendelkezik; szakfordító-lektor vizsgára jelentkezhet, akinek szakfordító képesítése van; tolmácsvizsgára iskolai végzettségétől és életkorától függetlenül bárki jelentkezhet, aki felsőfokú nyelvtudással bír; szaktolmács vizsgára az jelentkezhet, aki felsőfokú végzettséget tanúsító oklevéllel rendelkezik; végül konferenciatolmács vizsgára az jelentkezhet, aki szaktolmács képesítéssel rendelkezik.

3. Fordító- és tolmácsképző programok az Amerikai Egyesült Államokban

3.1. A fordító- és tolmácsképzés története az Egyesült Államokban

A felsőfokú fordítóképzés története 1949-ben kezdődött az Egyesült Államokban, amikor a nürnbergi pereket követően a Georgetown University elindította az első, időközben már megszűnt fordítóképző programot. Ezt követte 1965-ben Monterey (ma Middlebury Institute of International Studies), 1976-ban a Brigham Young University, 1978-ban a Florida International University, 1979-ben a University of Delaware, 1980-ban a San Diego State University, 1988-ban a Kent State University és a University of Hawaii. Az irodalmi fordítás területén elsőként a Binghamton University (1971), a University of Arkansas (1974), illetve a University of Iowa (1977) indított képzéseket (Pym et al. 2012).

Az Egyesült Államokban a study.com webportál által nyújtott információk (Study.com 2016a) alapján különböző intézményekben a felsőfokú képzés különböző szintjein működnek fordító- és tolmácsképző programok. Ezek a következők: *undergraduate certificate*, *graduate certificate*, *associate of science/applied science*, BA vagy BSc (bizonyos esetekben minor szakként), MA, MFA vagy MSc, PhD. (A következő szakaszokban közelebbről megvizsgálom majd

a különböző szintű programokat, és megpróbálom a magyar rendszerrel párhuzamba állítani őket.) E sokszínűséget az teszi lehetővé, hogy az Egyesült Államokban nem létezik az indítható szakok nevét, szintjét és képzési követelményeit előíró, a magyarországihoz hasonló követelményrendszer, így az egyes intézmények nagyfokú szabadságot élveznek az általuk indítani kívánt programok tartalmának kidolgozásában.

Amikor az USA területén működő fordító- és tolmácsoló programokról beszélek, rugalmasan értelmezem a fogalmat, és nem csupán azokat a programokat értem ide, amelyek szigorú értelemben vett szakmai képzést adnak, de azokat is, amelyek a fordítással, tolmácsolással vagy kissé tágabb értelemben az interkulturális nyelvi kommunikációval kapcsolatos ismereteket oktatnak. Hogy pontosan hány ilyen program működik az Egyesült Államokban, azt nehéz megmondani. Különböző források alapján (American Translators Association 2016b, 2016c, Kwantessential 2016, Lexicool 2016, ProZ.com 2016) sikerült összeállítanom a különböző szintű programok listáit, amelyeket az 1. függelékben közlök. Nem vettem fel a listába a jelnyelvi tolmácsolást oktató programokat, amelyekből számos működik szerte az Egyesült Államokban. A legnevesebb felsőoktatási intézmény, amely ilyen programokat működtet, a Gallaudet University, amely világszinten az egyik vezető intézmény a siket és nagyothalló diákok oktatásában. A Gallaudet BA, MA és PhD szinten is oktatja a jelnyelvi tolmácsolást.

Nagyon is elképzelhető, hogy e listák nem teljesek, de az biztos, hogy megközelítőleg pontos képet nyújtanak a jelenlegi helyzetről. Ezek szerint 79 *certificate* vagy *minor* program (53 különböző intézményben), 4 *associate* program (4 intézmény), 10 BA- vagy BSc-program (10 intézmény), 32 MA-, MFA- vagy MSc-program (25 intézmény) és 4 PhD-program (4 intézmény) működik az Egyesült Államokban. A listák alapján összesen 68 intézményben működik valamilyen szintű fordítóképző program. Ugyanekkor az USA Oktatási Minisztériumának Statisztikai Központja (*National Center for Education Statistics*) által a honlapján közzétett adatok szerint 2011–12-ben 4706 valamilyen szintű diplomát adó felsőoktatási intézmény működött az országban (National Center for Education Statistics 2015). E számot az előző 68-cal összevetve megállapíthatjuk, hogy jelenleg a fordítóképzés közel sem éri el azt a léptéket az Egyesült Államokban, mint ami az intézményi

háttér alapján lehetségesnek és a piaci igények növekedésére vonatkozó felmérések alapján indokoltnak tűnne. Mindezek miatt nem lenne meglepő, ha a következő években, évtizedekben hiány alakulna ki az országban szakképzett fordítók közül.

A következőkben röviden áttekintem a képzés különböző szintjein működő programokat és azok legfőbb jellemzőit.

3.2. *Certificate* és *minor* programok

Egy *undergraduate certificate* program leginkább talán a magyar oktatási rendszer alapszakos specializációjának feleltethető meg. Általában legfeljebb egy tanévig tart, és jellemzően 15–22 kredit megszerzését írja elő. (Egy kredit – SCH, *semester credit hour* – az amerikai kreditrendszerben egy szemezsteren keresztül hallgatott heti egy tanórának felel meg.) A *graduate certificate* magyar megfelelője leginkább a szakirányú továbbképzési szak lehetne. Ez szintén jellemzően egy tanévig tart, és 15–30 kredit megszerzését írja elő. A legtöbb fordító- és tolmácsképző *graduate certificate* program alapszakos végzettséggel kezdhető meg, és legalább egy idegen nyelv ismeretét feltételezi, amiről felvételi vizsgán ad számot a jelentkező. Sok ilyen program valamely MA-képzés részeként működik, de önálló *graduate certificate* programok is vannak, amelyek az MA-képzésekhez hasonló felvételi követelményekkel bírnak. A programok tartalma változatos: számos nyelv és specializáció elérhető (pl. egészségügyi, IT, pénzügyi, gazdasági, jogi stb.). Fordítói *minor* szakokból kevés működik, mindössze hatot találtam. Hosszuk egy-két tanév, és 15–24 kreditet kell teljesíteni a diáknak.

3.3. *Associate of science* és *associate of applied science* programok

Az *associate of science/applied science* (AS, AAS) programokat leginkább talán a magyar felsőoktatási szakképzési programokkal lehet rokonítani. Ezek a BA-végzettségénél alacsonyabb szintű végzettséget adnak, és az itt megszerzett kreditek felhasználhatók később egy BA-végzettség megszerzésekor. Egy tipikus *associate* program két évig tart, és 60–70 kredit teljesítését írja elő. E programokból mindössze négyet sikerült találnom.

3.4. BA/Bsc-programok

A study.com (2016b) szerint BA/BSc szinten kevés fordító- és tolmácsképző program működik az Egyesült Államokban, de azért van rá példa. Én 10 ilyen programot azonosítottam a fent felsorolt források segítségével. Egy tipikus BA-program 4 évig tart, és 120 kredit teljesítését írja elő. Egyes intézményekben az érdeklődő hallgatók egy tanácsadó (*student advisor*) segítségével összeállíthatnak egy a saját igényeikre szabott BA-programot, mint például a manoi University of Hawaii Fordítás- és Tolmácsolástudományi Központja (*Center for Interpretation and Translation Studies*) által oktatott BA-képzésben (*BA in Interpretation and/or Translation through Interdisciplinary Studies*), amely az Interdiszciplináris tanulmányok programon belül teszi lehetővé BA-végzettség szerzését tolmácsolásból és fordításból.

3.5. MA/MFA/MSc-programok

Az ország kontinensnyi méretéhez képest nagyon kicsi a mesterszintű fordító- és tolmácsképző programok száma: forrásaim segítségével 32 programot találtam, amelyek 25 különböző intézményben működnek. Mesterszinten egy vagy két év a tanulmányi idő, és 35–50 kredit teljesítése kötelező. E programoknak többféle változata létezik az USA-ban. Legjellemzőbb a nálunk is működő MA (*Master of Arts*), de egy intézmény, a New York University MS- (*Master of Science*) képzést folytat. Azon intézmények többsége, ahol az irodalmi fordítás áll a program középpontjában, MFA- (*Master of Fine Arts*) végzettséget adnak. Ezek mellett két további, némiképp eltérő jellegű programot is találtam. A University of Denver MLS- (*Master of Liberal Studies*) programot működtet (*MLS in Global Affairs with a Concentration in Translation Studies*), amely egy széles műveltséget biztosító interdiszciplináris képzés. Végül pedig a University of Maryland MPS- (*Master of Professional Studies*) végzettséget nyújtó fordító- és tolmácsképző programokat működtet, amelyek a gyakorlati, szakmai készségekre helyezik a fő hangsúlyt.

3.6. PhD-programok

Doktori szinten 2–3 év a programok hossza (a fokozatszerzés természetesen általában ettől hosszabb időt, akár 5–8 évet is igénybe vehet), és a kutatómunkát és a disszertációt is beleértve 60–70 kredit teljesítése kötelező. Négy

intézményben működik fordítással kapcsolatos doktori program, ezek közül azonban szigorúan véve csak kettő igazi fordítástudományi képzés (Binghamton University és Kent State University), a másik kettő (University of California, Santa Barbara és University of Texas at Dallas) irodalmi, kulturális, interdiszciplináris jellegű program, amelyben lehetőség van a fordításra helyezni a fókuszot.

3.7. A legnevesebb fordítóképző intézmények

Gearing (2009) szerint, tekintetbe véve a hallgatói létszámokat, a programokban oktatott nyelvek számát, az intézmény által adott végzettségek típusait, az oktatott kurzusokat, az oktatók számát, az adott tanszék erőforrása-inak minőségét stb., az alábbi intézmények számítanak a legrangosabbnak az Egyesült Államokban a fordító- és tolmácsképzésben. A *certificate* programok terén: American University, Boston University, Florida International University, Georgia State University és New York University. A graduális képzés terén: Gallaudet University, Kent State University, Middlebury Institute, Binghamton University és University of Texas at Dallas. A Gallaudet University egyedülálló szerepéről a jelnyelvi tolmácsolás oktatásában már fentebb említést tettem.

A Kent State University Alkalmazott Nyelvészeti Intézete (*Institute for Applied Linguistics*) az egyetlen intézmény az országban – eltekintve a Gallaudet Universitytól – amely BS, MA és PhD szinten is folytat fordítói képzést. Az oktatott idegen nyelvek a francia, a német, az orosz, a spanyol, a japán és az arab. Programjai mind a szakfordításra koncentrálnak.

A Middlebury Institute (korábban Monterey Institute) 1965 óta lát el oktatási és kutatási feladatokat a fordítástudomány területén. *Graduate certificate* programja mellett egyedülálló módon négy MA-programmal büszkélkedhet: *MA in Conference Interpretation*, *MA in Translation*, *MA in Translation and Interpretation*, *MA in Translation and Localization Management*. Az oktatott nyelvek között a kínai, a japán, a koreai, a francia, a német, a spanyol és az orosz található. Ezek közül egyet vagy kettőt vehet fel az angollal párban a hallgató.

A Binghamton University, amely a State University of New York (SUNY) része, a *Graduate Certificate in Translation* és a *Minor in Translation Studies* programok mellett működtet egy az összehasonlító irodalomtudományi MA

specializációjaként választható, a fordítói *graduate certificate* programmal kombinálható fordítástudományi mesterképzési programot (*MA in Comparative Literature Plan B: Translation Studies, in conjunction with a Graduate Certificate in Translation*), valamint egy *PhD in Translation Studies* doktori programot is. Ez a doktori program a legelső volt a maga nemében az Egyesült Államokban, és a fordítástudományon túl a fordítás gyakorlatára és a fordítás informatikai eszközeire is hangsúlyt fektet.

A University of Texas at Dallas Fordítástudományi Központja (*Center for Translation Studies*) 1980 óta működik. Célja az irodalmi fordítás kutatása, és írókkal, kutatókkal, kiadókkal együttműködve a fordító kultúrák közti közvetítő szerepének láthatóbbá tétele. Az *MA in Humanities (Translation Focus)* program mellett *PhD in Humanities (Translation Focus)* doktori programjuk is van, amelyek lehetővé teszik a hallgatók számára, hogy a fordítás kérdéseit sokféle kontextusban, interdiszciplináris módon vizsgálják.

E helyen mindenképpen említést kell még tenni néhány más intézményről is. Az irodalmi fordítás területén mindenképpen érdemes kiemelni a University of Massachusetts, Amherst *MA in Comparative Literature, Translation Studies Track* nevű, az összehasonlító irodalom MA részeként működő fordítástudományi programját, amelynek oktatói között például Edwin Gentzler is megtalálható. Ez a program nagy hangsúlyt helyez az elméleti képzésre is. A szakfordítás területéről pedig kiemelhetjük az egyik legfiatalabb képzést, a University of Maryland, College Park által 2012-ben indított *Master of Professional Studies in Interpreting*, illetve *Master of Professional Studies in Translation* programokat. Kelly (2012) „fontos hírként” jelenti be a képzés indulását a fordítási piacon várható munkaerőhiány fényében. A főváros, Washington közelségének köszönhetően a programok oktatóinak jelentős része kormányzati intézményeknél és nemzetközi szervezeteknél dolgozik fordítóként vagy tolmácsként, így a hallgatók a legjobb gyakorlati szakemberektől sajátíthatják el a tudnivalókat.

3.8. A programok általános jellemzői

Ami az oktatott nyelveket illeti, a hagyományosan sokat fordított európai nyelvek (a spanyol, a francia, a német, az orosz, illetve kevésbé a portugál és az olasz) mellett sok helyütt választhatók a nagy keleti nyelvek is (kínai,

japán, koreai), illetve egyes helyeken az arab is. Jellemző módon a képzések kétnyelvűek: az anyanyelv (tipikusan az angol) mellé egy idegen nyelvet kell választania a hallgatónak, de léteznek háromnyelvű programok is (pl. Middlebury Institute, University of Maryland).

Szakterületek tekintetében elég hangsúlyosan jelen van az irodalmi fordítás, legalábbis a mesterszintű és a doktori képzések között, de a *certificate* szinten is találunk irodalmi programot. Eltekintve az irodalmi fordítástól, a szakfordítás és a tolmácsolás különböző területei közül a legtöbb helyen az üzleti, a jogi, az egészségügyi, a tudományos fordítás, illetve a bírósági és az egészségügyi tolmácsolás jelenik meg.

Általánosan jellemző a képzésekre, az irodalmi programoktól megint csak eltekintve, hogy a gyakorlati ismereteket oktató tárgyak jóval nagyobb súllyal jelennek meg a programokban, mint az elméleti tárgyak. Az erős gyakorlatorientáció azt sugallja, hogy e képzések elsősorban a munkaerőpiaci elhelyezkedéshez szükséges ismeretek és készségek átadására fókuszálnak, semmint a fordítás és tolmácsolás elméleti kérdéseinek megismertetésére. Ezzel kapcsolatban persze jogosan vetődik fel a kérdés: mennyi és milyen mélységű elméleti ismeretre van valójában szükség ahhoz, hogy valakiből igazán jó fordító vagy tolmács legyen? Valóban elég az az egy-két elméleti kurzus, amelyet egy tipikus amerikai fordító- vagy tolmácsképző program tartalmaz?

4. Fordító- és tolmácsképzés Magyarországon

4.1. A magyarországi fordító- és tolmácsképzés története

Az első fordító- és tolmácsképző program 1973-ban indult az Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE) Fordító- és Tolmácsképző Csoportjának szervezésében orosz és angol, később német és francia nyelvből posztgraduális képzés („szakosító továbbképzés”) formájában felsőfokú végzettséggel és felsőfokú nyelvtudással rendelkező hallgatók számára (Klaudy 1997: 177). Hasonló programok indultak később a Külkereskedelmi Főiskolán (1990), a Budapesti Műszaki Egyetemen (1990) és a pécsi Janus Pannonius Tudományegyetemen (1992) (Klaudy 1997: 179).

1974-ben indult a graduális formájú, ún. ágazati szakfordítóképzés a műszaki, természettudományi, agrártudományi, közgazdaságtudományi és orvosi képzésben részt vevő hallgatók kiegészítő képzéseként. Először a Mis-

kolci Nehézipari Műszaki Egyetem indított ilyen képzést, majd a későbbi években a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem (1976), a Debreceni Agrártudományi Egyetem (1978), a Gödöllői Agrártudományi Egyetem (1979), a Janus Pannonius Tudományegyetem (1979), az Eötvös Loránd Tudományegyetem (1979), a Kertészeti Egyetem (1980) és a szegedi Szentgyörgyi Albert Orvostudományi Egyetem (1986) (Klaudy 1997: 178).

E képzési formában a domináns idegen nyelv az orosz volt, a képzés célja pedig egyrészt a leendő szakemberek idegennyelv-tudás szintjének emelése, másrészt olyan szakemberek képzése volt, akik közvetítő szerepet tudtak el látni az adott szakma idegen nyelvet nem beszélő többsége és a külföldi partnerek között (Heltai 2002: 10). A képzés a hallgató főszakjához kapcsolódó végbizonyítványt adott, mely az adott nyelvből felsőfokú állami nyelvvizsgálattal egyenértékű nyelvtudást igazolt, és egyúttal birtokosát szakfordítói tevékenység végzésére jogosította (Klaudy 1998: 18).

Az ágazati szakfordítóképzés az 1990-es években visszaszorult. Ennek egyik oka a rendszerváltás után az orosz nyelv háttérbe szorulása volt, másik oka pedig az, hogy a rendszerváltás utáni években egyre inkább szükségessé vált, hogy ne csupán az ágazati szakképzésből kikerülő szakemberek egy része, de mindenki rendelkezzen használható idegennyelv-tudással, és ezt az új igényt az ágazati szakfordítóképzés már nem volt képes kiszolgálni (Klaudy 1997: 179).

Az első kísérlet egy önálló főiskolai szintű fordító- és tolmácsképző szak létrehozására angol és orosz nyelvből a szegedi József Attila Tudományegyetemen történt az 1980-as években, azonban a minisztérium támogatásának hiányában ez a kezdeményezés elhalt (Klaudy 1997: 178).

A hazai fordító- és tolmácsképzés legújabb korszaka 2006-ban kezdődött, amikor az ELTE és 12 másik felsőoktatási intézmény (Berzsenyi Dániel Főiskola, Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Corvinus Egyetem, Debreceni Egyetem, Eszterházy Károly Főiskola, Károlyi Gáspár Református Egyetem, Kodolányi János Főiskola, Miskolci Egyetem, Pannon Egyetem, Pécsi Tudományegyetem, Szegedi Tudományegyetem és Szent István Egyetem) benyújtotta az oktatási miniszterhez a fordító és tolmács mesterszak létesítésére irányuló kérelmét. Ennek kedvező elbírálását követően az alap- és mesterképzési szakok képzési és kimeneti követelményeiről szóló 15/2006. (IV. 3.) OM rendelet módosításáról kiadott 39/2007. (XII. 22.) OKM rendeletben kerültek meghatározásra a fordító és tolmács mesterszak

képzési és kimeneti követelményei. A szakra a gyakorlati képzés dominanciája jellemző: a gyakorlati tárgyak aránya 66%, az elméleti kurzusoké pedig 34%. Ez az arány természetes módon következik abból, hogy a fordítás elsősorban gyakorlati tevékenység, amelynek végzéséhez gyakorlati készségek elsajátítására van szükség, ugyanakkor az elmélet 1/3-os aránya megfelelő biztosítéknak tűnik arra, hogy a végzett hallgatók a változó körülményekhez alkalmazkodni tudó, munkájukat értő módon végző, a felmerülő kérdésekre reflektálni és válaszokat adni képes szakemberekké váljanak.

A fordító- és tolmácsolás magyarországi spektruma 2003-ban vált teljesé, amikor az Eötvös Loránd Tudományegyetem Fordító- és Tolmácsolás Tanszékén elindult az ELTE Nyelvtudományi Doktori Iskolájának Fordítás-tudományi Doktori Programja.

4.2. A fordító- és tolmácsolás státusa és intézményi háttere

1997-ben még arról panaszkodott Klaudy Kinga, hogy „a magyar egyetemeken és főiskolákon – eltérően a külföldi gyakorlattól – önálló fordítói tanszékek sincsenek, a fordítói programok »felelősei« az Idegen Nyelvi Tanszékek, Idegen Nyelvi Lektorátusok, Idegen Nyelvi Intézetek, vagy néhol az Alkalmazott Nyelvészeti Tanszékek” (Klaudy 1997: 181–182). Ez pedig annak a következménye volt, hogy a bölcsészkarok vezetői „a fordítás és tolmácsolás oktatását gyakorlati készség kialakítását szolgáló oktatási formának tartják, a fordítástudományt nem tekintik önálló diszciplínának, nem látják be, hogy a fordítás és tolmácsolás éppen olyan önálló szakma, mint a nyelvoktatás, éppen olyan komoly tudományos megalapozottságot és széleskörű háttérismereteket igényel” (Klaudy 1997: 182).

Az azóta eltelt csaknem húsz évben szerencsére sokat változott a helyzet. Nemcsak abban a tekintetben, hogy a fordítás önálló szakként is megjelent a képzési struktúrában, illetve már fordítástudományi doktori program is működik az országban, de a tudományág intézményi megalapozottságát illetően is. A különböző fordító- és tolmácsoló programok gondozását, bár még nem mindenütt, de már egyre több intézményben önálló – vagy részben

önálló – fordítástudományi, illetve fordító- és tolmácsképző tanszékek, központok látják el. A mesterképzést indító intézményekben az alábbi egységek a képzés gazdái:

Debreceni Egyetem: Bölcsészettudományi Kar

Eszterházy Károly Egyetem: Anglisztika Tanszék

Eötvös Loránd Tudományegyetem: Fordító- és Tolmácsképző Tanszék

Miskolci Egyetem: Alkalmazott Nyelvészeti és Fordítástudományi Tanszék

Pannon Egyetem: Germanisztikai és Fordítástudományi Intézet, Fordító- és Tolmácsképző Intézeti Tanszék

Pázmány Péter Katolikus Egyetem: Angol Nyelvpedagógiai és Fordítástudományi Tanszék

Szegedi Tudományegyetem: Fordító- és Tolmácsképző Központ

Meg kell még említeni, hogy bár a Budapesti Műszaki Egyetem mester-szintű fordító- és tolmácsképzést nem, csak szakirányú továbbképzéseket folytat, jól mutatja az intézmény elkötelezettségét az a tény, hogy e képzéseket önálló Tolmács- és Fordítóképző Központ irányítja.

Úgy tűnik tehát, hogy Klaudy Kingának a független fordítástudományi tanszékek létrehozását sürgető mondatai egyre több intézményben meghallgatást nyernek, és egyre többen értik meg, hogy „a nyelvi közvetítés önálló szakma, melynek műveléséhez nem elegendő a nyelvtudás, tehát a nyelv-szakos bölcsészhallgatók nem lesznek automatikusan fordítók és tolmácsok” (Klaudy 1997: 182). Egy önálló szakma pedig megfelelő tudományos hátteret és ezt támogató intézményi alapokat igényel.

4.3. Fordító- és tolmácsképző programok Magyarországon

Magyarországon összesen 16 felsőoktatási intézményben működnek különböző szintű fordító- és tolmácsképző képzések. Ezek listáját, melyet a legnagyobb gondossággal igyekeztem összeállítani, elsősorban a felvi.hu felsőoktatási portál adataira támaszkodva (Felvi.hu 2016), kiegészítve azt a különböző intézmények weboldalain talált információkkal a 2. függelék közli.

4.3.1. Alapszakos specializáció

Anglisztika, illetve germanisztika alapszakos képzés részeként, specializációs formában nyolc intézményben lehet szakfordítási és/vagy tolmácsolási ismereteket szerezni. Emellett egy helyen, a Miskolci Egyetemen jogász szakfordító specializáció is működik, amelyet az Állam- és Jogtudományi Kar hallgatói vehetnek fel. E programok terjedelme tipikusan 4 félév, és 20–50 kredit teljesítése kötelező.

4.3.2. Szakirányú továbbképzés

Szakirányú továbbképzési szakon 16 intézményben folyik fordító-, illetve tolmácsképzés. Ezek néhány kivételtől eltekintve szakfordítókat és/vagy tolmácsokat képeznek. Emellett néhány helyen szakfordító- és terminológusképzés is folyik, illetve az ELTE szakfordító- és lektorképzést is kínál.

Az oktatott szakterületek széles skálán helyezkednek el: műszaki, informatikai, agrár, gazdasági, európai uniós, jogi, egyházi, orvosi, audiovizuális, társadalomtudományi, bölcsészettudományi, természettudományi, egészség-tudományi területen folynak képzések. Egy intézmény, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem (PPKE) műfordítóképzést folytat, illetve a Károli Gáspár Egyetem egy különösnek tűnő, szakfordító és műfordító továbbképzési szakot működtet. A képzések túlnyomórészt egy idegen nyelvűek, de néhány helyen két idegen nyelvű képzés is folyik, illetve a Budapesti Műszaki Egyetem nemzetközi három idegen nyelvű konferenciatolmács-képzést folytat. A tanított nyelvek legtöbb helyen az angol és a német, emellett pár intézményben a francia is megjelenik, illetve különlegességként az olasz, a holland, a japán, a kínai, valamint egy helyütt még a szláv és a balti nyelvek is. A képzések hossza 2–4 félév, a szerzendő kreditek száma 60–120 között változik.

4.3.3. Mesterszakos képzés

2016-ban a 66 államilag elismert magyarországi felsőoktatási intézmény közül hét folytat fordító és tolmács mesterszakos képzést. Az alap- és mesterképzési szakok képzési és kimeneti követelményeiről szóló 15/2006. (IV. 3.) OM rendelet értelmében a fordító és tolmács mesterszakon a képzési idő 4 félév, a mesterfokozat megszerzéséhez összegyűjtendő kreditek száma 120 kredit, és a második évtől fordítói, illetve tolmács specializáció választható.

A képzés három nyelvet foglal magába: az anyanyelv (A nyelv) mellett minden hallgatónak van első és második idegen nyelve (B, illetve C nyelv). A rendelet nem hagy túl sok mozgásteret az egyes intézményeknek programjaik tartalmának kidolgozásában², amiből egyenesen következik, hogy struktúrájukat és tartalmukat tekintve a magyarországi fordító és tolmács mesterképzések meglehetősen homogének. Az oktatott szakterületek a gazdasági és a jogi fordítás, illetve tolmácsolás; egyetlen kivétellektől Debrecenben egy műfordítás almodul is a fordítói specializáció részét képezi. Igazán jelentős különbség abban figyelhető meg az intézmények között, hogy nem mindenhol adottak a feltételek a tolmács specializáció indításához, ezért Debrecenben, Miskolcon és Egerben csak a fordítói specializáció elérhető; mindkét specializációt csupán az ELTE, a PPKE, Szeged és a Pannon Egyetem működteti.

Ahol ezen túlmenően az egyes intézmények a rájuk jellemző sajátosságokat meg tudják jeleníteni, az a különböző tantárgyak tartalmi hangsúlyainak megválasztása, illetve az intézményben választható B, illetve C nyelvek választéka. Természetesen minden intézményben a kínálat része az angol és a német nyelv. Ezek mellett a francia öt, az olasz három, az orosz és a spanyol kettő, a holland és a kínai egy intézményben választható.

4.3.4. PhD-képzés

A nemzeti felsőoktatásról szóló *2011. évi CCIV. törvény* értelmében Magyarországon a doktori képzés 6 félév, melynek során 180 kreditet kell megszerezni. Fordítástudományi PhD-képzés mindössze egy helyen, az ELTE Fordító- és Tolmácsképző Tanszékén folyik. E program a fordítástudományt interdiszciplináris tudományterületként fogja fel, amely egy sor tudományággal érintkezik, így a pszicholingvisztikával, a kognitív nyelvészettel, a szövegnyelvészettel, a korpusznyelvészettel, a kontrasztív nyelvészettel, a lexikográfiával, a terminológiával, a szociolingvisztikával és a kommunikációelmélettel is. Az alapozó kurzusok és a kötelezően választható tantárgyak (pl. az angol, a francia, a német, az orosz és a spanyol fordítástudomány klasszikusai és új irányzatai) mellett a doktoranduszok a szövegnyelvészet és fordítástudomány, a fordítás és a kontrasztív nyelvészet, a szótárírás elméleti

2 Ebben változást eredményezhet a jelenleg hatályos rendeletet 2017-től felvátó *18/2016. (VIII. 5.) EMMI rendelet* megjelenése, amely kevésbé részletes tartalmi előírásokat tartalmaz.

és gyakorlati kérdései, a terminológia, a retorika, a szemantika, a nyelvpolitika és fordításpolitika, az Európai Unió nyelvhasználata területén folytatnak tanulmányokat.

5. Tanulságok és további kérdések

Az áttekintés egyik tanulsága az, hogy bár e képzések mindkét országban jellemzően gyakorlatorientáltak, a különböző intézmények által kínált programok között jóval nagyobb strukturális és tartalmi különbségek figyelhetők meg az Amerikai Egyesült Államokban, mint Magyarországon. Ennek egyik alapvető oka az, hogy a felsőoktatási szakok képzési és kimeneti követelményeit itthon részletekbe menően meghatározza az oktatási kormányzat, miközben az Egyesült Államokban nem létezik hasonló központosított szabályozás. Vita tárgyát képezheti, hogy melyik gyakorlat célravezetőbb, de ennek vizsgálata túlmutat a jelen tanulmány keretein.

Nyilvánvalóan a gyakorlati, vagyis gazdasági-társadalmi igények határozzák meg elsősorban az oktatott nyelvek kínálatát. Az Egyesült Államokban, mivel a népesség egyre növekvő része spanyol ajkú, és jelentős részük nem beszél az angolt, egyértelműen a spanyol nyelvű fordító- és tolmácsképzések dominálnak. Emellett a politikai és gazdasági kapcsolatok miatt hagyományosan fontos európai nyelveket, a franciát, a németet, az orosz is számos programban oktatják, de egyre nagyobb szerepet kap a kínai, az arab, a japán nyelv is. Magyarországon a fordító- és tolmácsképzésben egyértelműen az angol és a német a legfontosabb idegen nyelv, mellettük néhány programban megjelenik a francia, az orosz, az olasz és a spanyol, míg az összes többi nyelv marginális szerepre van kárhozthatva. Úgy tűnik, hogy a környező országok nyelvei, illetve az egyre fontosabbá váló távol-keleti nyelvek még nem igazán találták meg helyüket a képzési palettán.

E rövid áttekintés alapján is szembevetendő az USA-beli fordító- és tolmácsképző programok, illetve képzőhelyek viszonylag kis száma, amely messze elmarad attól, amit az ország lakosságának mérete és a munkaerőpiaci prognózisok indokolnának. Mindez pedig könnyen súlyos problémákat okozhat a közeljövőben, ahogyan Kelly (2012) is utal rá. Vajon mi az oka annak, hogy e hatalmas, gazdaságilag és tudományosan is erős ország egyébként rendkívül sokszínű és sokféle igényt kielégítő felsőoktatásában ennyire jelentéktelen a fordítóképző programok szerepe?

Ami a magyarországi helyzetet illeti, arról megbízható statisztikai adatok hiányában nehéz megalapozott véleményt alkotni. Annyi biztos, hogy a felvi.hu portálnak az elmúlt évekre vonatkozó felvételi statisztikái alapján (Felvi.hu 2016) évente összesen 400–500 fiatal adja be jelentkezését a fordító és tolmács mesterszakra, és ebből mintegy 200-an nyernek felvételt. Ennek a hallgatói létszámnak a képzését hét képzési hely gond nélkül el tudja látni, vagyis ilyen tekintetben – ezen a képzési szinten – nem beszélhetünk a képzési kapacitásnak az amerikaihoz hasonló deficitjéről.

Számos egyéb kérdés is felmerülhet még, amelyek érdemesek lehetnek a továbbgondolásra, például a fordítási és tolmácsolási tevékenységben érintett tényezők közötti együttműködést illetően: Milyen mértékben, milyen módon, mennyire rendszerszerűen épülnek be a fordítástudomány eredményei a képzésekbe? Létezik-e bármiféle koordináció, tapasztalatcsere, együttműködés a különböző intézmények fordító- és tolmácsképző programjai között? Létezik-e rendszeres koordináció, tapasztalatcsere, együttműködés a képzések és a fordítói szakma között? Szabari (1999: 30) szerint az Egyesült Államokban „az európainál, és különösen a magyarországinál lényegesen szervezettebb kapcsolat áll fenn a fordítástudomány, a fordítóképzéssel foglalkozó felsőoktatási intézmények valamint a gyakorló fordítók és a fordítóirodák között”, és ez elsősorban az ATA (*American Translators Association*) érdeme, amely rendszeres fórumot biztosít a kapcsolattartásra a különböző szereplők számára. Állítását azonban nem fejti ki részletesen, és nem támasztja alá adatokkal. Nyilvánvaló, hogy ennek az állításnak és az általa implikált feltevéseknek az ellenőrzése igen messzire vezető és mélyreható vizsgálatot igényelne, amire ebben a rövid tanulmányban nem vállalkozhattam. Mindenesetre ezek olyan kérdések, amelyeket a témában érintetteknek érdemes lehet alaposabban is körüljárni.

Irodalom

- Bureau of Labor Statistics, U.S. Department of Labor. 2016. *Occupational Outlook Handbook*. Elérhető online: <http://www.bls.gov/ooh/media-and-communication/interpreters-and-translators.htm#tab-1> (Letöltve 2016. 07. 15)
- Dorofejev Tamara. 2009. Stressz és jó fizetés – munka tolmácsként. Elérhető online: <http://www.origo.hu/allas/tipp/20091223-stressz-es-jo-fizetes-munka-tolmacskent.html> (Letöltve 2016. 05. 30.)
- Espell – fordit.hu. 2011. *Fordítói körkép*. Az eredmények nagy része elérhető: Elérhető online: <https://www.facebook.com/media/set/?set=a.330880893623249.82710.112160082161999&type=3> (Letöltve 2016. 05. 30.)
- Fordit.hu. 2014. Valóban csökken a fordító munkadíja? Elérhető online: <http://www.fordit.hu/cikkek/2014-05-19-valoban-csokken-a-fordito-munkadija> (Letöltve 2016. 05. 30.)
- Gearing, J. 2009. Top 10 U.S. Translation Schools. Elérhető online: <http://www.altalang.com/beyond-words/2009/09/23/top-10-us-translation-schools> (Letöltve 2016. 05. 30.)
- Heltai Pál 2002. Sectoral Translator Training in Hungary. In: Dróth J. (szerk.) *Szaknyelv és szakfordítás. Tanulmányok a Szent István Egyetem Alkalmazott Nyelvészeti Tanszékének kutatásából, 2002*. Gödöllő: Szent István Egyetem. 10–22.
- Hvg.hu. 2011. Mennyit keres egy tolmács? Elérhető online: http://hvg.hu/karrier/20110322_szakforditas_tolmacs_idegennyelv (Letöltve 2016. 05. 30.)
- Kelly, N. 2012. UMD Launches a Sorely-Needed Translation and Interpreting Program. Elérhető online: <http://www.common senseadvisory.com/Default.aspx?Contenttype=ArticleDetAD&tabID=63&Aid=2973&moduleId=390> (Letöltve 2016. 05. 30.)
- Klaudy Kinga. 1997. *Fordítás I. Bevezetés a fordítás elméletébe*. Budapest: Scholastica.
- Klaudy Kinga. 1998. A magyarországi fordítóképzés. *Modern Nyelvoktatás* VI.1. 17–27.
- Pym, A. – Grin, F. – Sfreddo, C. – Chan, A. L. J. 2012. *The Status of the Translation Profession in the European Union*. European Commission DGTS.
- Study.com. 2016a. Become a Certified Translator: Certification and Career Roadmap. Elérhető online: http://study.com/articles/Become_a_Certified_Translator_Certification_and_Career_Roadmap.html (Letöltve 2016. 05. 30.)
- Study.com. 2016b. Degrees in Translation: Program Overviews. Elérhető online: http://study.com/articles/Degrees_in_Translation_Program_Overviews.html (Letöltve 2016. 05. 30.)
- Szabari Krisztina 1999. A fordítás minősége a fordítástudomány és a felhasználók szempontjából. *Fordítástudomány* 1.1. 27–36
- Wake Forest University, Graduate School of Arts and Sciences. 2016. Elérhető online: <http://interpretingandtranslation.wfu.edu/ma-in-interpreting-and-translation-studies> (Letöltve 2016. 05. 30.)

Források

- American Translators Association 2016a. A Guide to the ATA Certification Program. http://www.atanet.org/certification/aboutcert_overview.php#1 (Letöltve 2016. 05. 30.)
- American Translators Association. 2016b. ATA Institutional Member Translation and Interpreting Courses. Elérhető online: http://atanet.org/careers/T_I_programs.php (Letöltve 2016. 05. 30.)
- American Translators Association. 2016c. List of Approved Translation and Interpreting Schools. Elérhető online: http://atanet.org/certification/eligibility_approved.php#us (Letöltve 2016. 05. 30.)
- Felvi.hu. 2016. Elmult évek statisztikái. Elérhető online: http://www.felvi.hu/felveteli/ponthatarok_rangsorok/elmult_evek/!ElmultEvek/elmult_evek.php?stat=26# (Letöltve 2016. 05. 30.)
- Fizetesek.hu. 2016a. Fordító. Elérhető online: <http://www.fizetesek.hu/fizetesek/forditas-es-tolmacsolas/fordito> (Letöltve 2016. 05. 30.)
- Fizetesek.hu. 2016b. Tolmács. Elérhető online: <http://www.fizetesek.hu/fizetesek/forditas-es-tolmacsolas/tolmaccs> (Letöltve 2016. 05. 30.)
- Kwintessential. 2016. Translation Courses and Studies in the USA. Elérhető online: <http://kwintessential.co.uk/translation/courses/usa.html> (Letöltve 2016. 05. 30.)
- Lexicool. 2016. Translation and interpreting courses in the USA. Elérhető online: http://www.lexicool.com/courses_usa.asp (Letöltve 2016. 05. 30.)
- National Center for Education Statistics 2015. *Fast Facts*. Elérhető online: <https://nces.ed.gov/fastfacts/display.asp?id=84> (Letöltve 2016. 05. 30.)
- ProZ.com. 2016. T&I schools. Elérhető online: http://www.proz.com/translator_associations?group_type=is_school (Letöltve 2016. 05. 30.)

1. függelék

	Associate	Minor	Certificate	Bachelor	Master	PhD
Adelphi University			Certificate in Translation Studies			
American University			Certificate in Translation (French, Russian or Spanish)			
			Graduate Certificate in Translation (French, Russian or Spanish)			
Arizona State University, Tempe			Certificate in Spanish-English Translation			
Barry University			Certificate Program in Translation and Interpretation			
Bellevue College			Certificate in Translation & Interpretation			
Binghamton University, SUNY		Minor in Translation Studies	Graduate Certificate in Translation		MA in Comparative Literature Plan B: Translation Studies, in conjunction with a Graduate Certificate in Translation	PhD in Translation Studies
Boston University			Certificate Program for Community Interpreters			
			Certificate Program for Legal Interpreters			
			Certificate Program for Medical Interpreters			
Brigham Young University				BA in Spanish Translation		

California State University, Los Angeles			Certificate Program in Legal Interpretation and Translation			
Century College	Associate in Applied Science in Translating and Interpreting		Certificate in Translating and Interpreting			
Columbia University					MA in Russian Translation	
Drew University					MFA in Poetry in Translation	
					MFA in Poetry and Poetry in Translation	
Florida International University		Minor in General Translation Studies	Certificate in Court/General Interpretation			
			Certificate in Translation Studies			
George Mason University			Graduate Certificate in Translation			
Georgia State University			Graduate Certificate in Translation and Interpretation			
Hunter College, CUNY			Certificate in Interpretation and Translation	BA in Interpretation and Translation		
Indiana University, Bloomington			Certificate in Literary Translation			
Indiana University – Purdue University Indianapolis			Certificate in Translation Studies			

James Ma- dison Uni- versity		Minor in Spanish- -English Translation and Interpretation				
Kent State University				BS in French, German, Russian, Spanish Translation	MA in French, German, Russian, Spanish, Arabic, Japanese Translation	PhD in Translation Studies
La Salle University			Certificate in Interpretation: English/Spanish, Spanish/English		MA in Translation and Interpretation: English/ Spanish, Spanish/ English	
			Certificate in Translation: English/Spanish, Spanish/English			
Marygrove College			Graduate Certificate in Translation (Arabic, French, or Spanish into English)			
Miami Dade College			Certificate in Translation/ Interpretation Studies			
Miami Dade College	Associate in Science in Translation and Interpretation Studies					

Middlebury Institute of International Studies			Graduate Certificate in Spanish Community Interpreting		MA in Conference Interpretation	
					MA in Translation	
					MA in Translation and Interpretation	
					MA in Translation and Localization Management	
Montclair State University			Certificate in Spanish Translation			
			Graduate Certificate in Translation and Interpreting			
National Hispanic University			Certificate in Translation and Interpretation			
New York University			Certificate in French to English Simultaneous Interpreting		MS in Translation (English to Spanish, French to English, and Spanish to English online; Chinese to English on-site in New York City)	
			Professional Certificate in Court Interpreting: Spanish/English			
			Professional Certificate in Medical Interpreting			
			Professional Certificate in Translation			

Northern Illinois University			Certificate of Graduate Study in Spanish Language, Literature, and Culture (With Specialization in Spanish Translation)			
Oklahoma State University	Associate of Applied Science in Technical Spanish – Translation/ Interpretation with Health Care/Legal Option					
Pima Community College	Associate of Applied Science in Translation and Interpretation Studies		Certificate in Translation and Interpretation Studies			
Princeton University			Certificate Program in Translation and Intercultural Communication			
Rose-Hulman Institute of Technology			Certificate in German Technical Translation			
Rutgers University			Certificate in Spanish-English and English-Spanish Translation	BA in Spanish with option in Spanish Translation/ Interpreting	MA in Spanish, Option in Translation and Interpreting	
			Certificate in Spanish-English Translation/ Interpreting			
San Diego State University			Certificate in Spanish-English Translation and Interpretation			

San Francisco State University, San Francisco			Certificate in Spanish-English Interpretation			
Southern Nazarene University				BA in Spanish-English Translation		
Texas A&M International University					MA in Language, Literature and Translation, with a Concentration in Translation	
Union County College			Certificate in Interpreting Spoken Language			
University of Arkansas					MFA in Creative Writing, Emphasis in Translation	
University of California, Los Angeles Extension			Certificate in Interpretation and Translation (Chinese, Korean, Spanish to English)			
University of California, Riverside Extension			Specialized Certificate in English/Spanish Document Translation			
University of California, San Diego Extension			Professional Certificate in Interpretation and Translation: Spanish/English			

University of California, Santa Barbara					MA in East Asian Languages and Cultural Studies, with Literature, Linguistics, and Translation Studies Emphasis	PhD in Classics, Comparative Literature, East Asian Studies, English, French, German, Religious Studies or Spanish with Translation Studies Emphasis
University of Delaware					MA in Technical Chinese Translation	
University of Denver			Certificate in Translation Studies (Spanish-English, English-Spanish)		MLS in Global Affairs with a Concentration in Translation Studies	
University of Hawaii at Manoa				BA in Translation and/or Interpretation through Inter-disciplinary Studies		
University of Illinois			Undergraduate Certificate in Translation Studies		MA in Translation and Interpreting	
			Graduate Certificate in Translation Studies			
University of Iowa					MFA in Literary Translation	
University of Louisville			Graduate Certificate in Translation			

University of Maryland			Graduate Certificate of Professional Studies in Consecutive Interpreting		Master of Professional Studies in Interpreting	
			Graduate Certificate of Professional Studies in Translation		Master of Professional Studies in Translation	
University of Massachusetts, Amherst			Certificate in Interpreting Studies		MA in Comparative Literature, Translation Studies Track	
			Certificate in Medical Interpreting (Online)			
University of Massachusetts –Boston			Certificate in Medical Interpreting (Online)			
University of Massachusetts –Boston			Certificate in Spanish/English Translation (Online)			
University of Minnesota			Certificate in Interpreting			
University of Nebraska–Kearney		Minor in French, German and Spanish Translation		BA in Spanish Translation and Interpretation		
University of Nebraska –Kearney						
University of Nevada, Las Vegas			Certificate in Translation: German-English			
			Graduate Certificate in Spanish Translation			

University of North Carolina, Charlotte			Undergraduate Certificate in Translation		Master of Arts in Spanish, Translating and Translation Studies Track	
			Graduate Certificate in Translation			
University of Puerto Rico					MA in Translation	
University of Rochester			Graduate Certificate in Literary Translation		MA in Literary Translation	
University of Texas at Arlington			Certificate in Spanish Interpretation	BA in Spanish Translation and Interpreting		
			Certificate in Spanish Translation			
			Certificate in Translation and Localization			
University of Texas at Brownsville		Minor in French Language and Translation	Medical Interpreting Certificate	BA in Spanish Translation and Interpreting	MA in Spanish Translation and Interpreting (Online)	
			Graduate Certificate in Court Interpreting			
			Graduate Certificate in Spanish Translation (online)			
University of Texas at Dallas					MA in Humanities (Translation Focus)	PhD in Humanities (Translation Focus)
University of Texas at El Paso		Minor in Translation and Interpreting Studies				

University of Texas at San Antonio			Graduate Certificate in Spanish Translation Studies			
University of Texas–Rio Grande Valley			Graduate Certificate in Spanish Translation and Interpreting		MA in Spanish Translation and Interpreting (online)	
Utah Valley University				BA in Spanish (Emphasis in Spanish Translation)		
Viterbo University		Minor in Interpreting Studies				
University of Wisconsin–Milwaukee			Graduate Certificate in Translation and Interpreting Studies		MA in Translation with the Professional or Research Track	
Wake Forest University			Graduate Certificate in Intercultural Services in Healthcare		MA in Interpreting and Translation Studies (Spanish–English, Chinese–English)	
			Graduate Certificate in Translation Studies		MA in Intercultural Services in Healthcare	
			Graduate Certificate in Audiovisual Translation and Interpreting		MA in Teaching of Interpreting	
			Postgraduate Certificate in Teaching of Interpreting			

2. függelék

	Alapszakos specializáció	Szakirányú továbbképzés	Mesterszak	PhD-képzés
Budapesti Gazdasági Egyetem		társadalomtudományi és gazdasági szakfordító és tolmács		
Budapesti Műszaki Egyetem-GTK		nemzetközi két idegennyelvű szakfordító		
		szakfordító		
		szakfordító és tolmács		
		nemzetközi két idegennyelvű konferenciatolmács		
		nemzetközi három idegennyelvű konferenciatolmács		
Debreceni Egyetem-BTK	angol–magyar fordítás (anglisztika BA)	angol–magyar bölcsészettudományi szakfordító	fordító és tolmács (angol, német, francia, olasz, orosz, holland), fordítói specializáció	
		angol–magyar társadalomtudományi szakfordító		
		kulturális és európai uniós szakfordító		
		német–magyar bölcsészettudományi szakfordító		
Debreceni Egyetem-GTK		angol–magyar gazdaságtudományi szakfordító		
Debreceni Egyetem-TTK		angol–magyar műszaki szakfordító		
		angol–magyar természettudományi szakfordító		
		német–magyar természettudományi szakfordító		
Debreceni Egyetem-ÁOK		angol–magyar orvos- és egészségtudományi szakfordító		

Eszterházy Károly Egyetem-BTK	EU szaknyelvi specializáció (anglisztika BA)	európai uniós angol szaknyelvi és kultúrtörténeti szakfordító	fordító és tolmács (angol, német), fordítói specializáció	
	szaknyelvi specializáció (germanisztika BA)			
Eötvös Loránd Tudományegyetem -BTK	angol fordítói képességek (anglisztika BA)	gazdasági és jogi szakfordító és lektor	fordító és tolmács (angol, német, francia, kínai), fordítói, ill. tolmács specializáció	fordítástudomány
		gazdasági és jogi szakfordító és terminológus		
		szakfordító és audiovizuális fordító		
		társadalomtudományi és gazdasági szakfordító		
		szakfordító és tolmács (szláv és balti nyelvek)		
		bíróági és hatósági tolmács		
		európai uniós konferenciatolmács		
Kodolányi János Főiskola		európai uniós szakfordítás (angol és német)		
		társadalomtudományi és gazdasági szakfordító		
		társadalomtudományi és gazdasági szakfordító és tolmács		
Károli Gáspár Református Egyetem-BTK	fordítói-szaknyelvi specializáció (anglisztika BA)	bölcsészettudományi, egyházi, jogi, gazdasági, műszaki, európai uniós és társadalomtudományi két idegen nyelvű szakfordítói és műfordítói (választható nyelvek: angol, francia, holland, japán, kínai, német nyelv)		
	fordítói specializáció (germanisztika BA)			
Miskolci Egyetem-BTK	fordító specializáció (angol és német)	társadalomtudományi és gazdasági szakfordító	fordító és tolmács (angol, német), fordítói specializáció	

Miskolci Egyetem-ÁJK	jogász szakfordító specializáció (ÁJK-s hallgatóknak)			
Nyíregyházi Egyetem		társadalomtudományi és gazdasági szakfordító és tolmács		
Nyugat-magyarországi Egyetem-BDPK		műszaki/informatikai/ gazdasági/ agrár szakfordító és szakterminológus		
		műszaki/informatikai/ gazdasági/ agrár szakfordító és tolmács		
		társadalomtudományi/ bölcsészettudományi/ pedagógiai/ művészeti/ művészetközvetítési szakfordító és szakterminológus		
		társadalomtudományi/ bölcsészettudományi/ pedagógiai/ művészeti/ művészetközvetítési szakfordító és tolmács		
		természettudományi/ orvos- és egészségtudományi/ sporttudományi szakfordító és szakterminológus		
		természettudományi/ orvos- és egészségtudományi/ sporttudományi szakfordító és tolmács		
Pannon Egyetem-MFTK		társadalomtudományi és gazdasági szakfordító	fordító és tolmács (angol, német, francia), fordítói, ill. tolmács specializáció	
Pázmány Péter Katolikus Egyetem-BTK	mű- és szakfordítás specializáció (anglisztika BA)	irodalmi fordító/ műfordító angol nyelvből	fordító és tolmács (angol, német, francia, olasz, spanyol), fordítói, ill. tolmács specializáció	
		társadalomtudományi, jogi, gazdasági és bölcsészettudományi szakfordító angol nyelvből		

Pécsi Tudományegyetem -BTK	német szakfordítói specializáció (germanisztika BA)	francia–magyar bölcsészettudományi szakfordító		
		olasz–magyar bölcsészettudományi szakfordító		
Pécsi Tudományegyetem-ÁOK		egészségtudományi szakfordító-tolmács (angol)		
Semmelweis Egyetem-ETK		egészségtudományi szakfordító-tolmács (angol)		
Szent István Egyetem-ÉTK		agrár és természettudományi szakfordító		
Szent István Egyetem-GTK		szakfordító		
Szegedi Tudományegyetem -BTK	A fordítás és tolmácsolás alapjai specializáció (anglisztika BA)	társadalomtudományi és gazdasági szakfordító	fordító és tolmács (angol, német, francia, olasz, orosz, spanyol), fordítói, ill. tolmács specializáció	
	Fordítás és tolmácsolás specializáció (germanisztika BA)	társadalomtudományi és gazdasági szakfordító és tolmács		
		angol–magyar természettudományi szakfordító		
Szegedi Tudományegyetem -ÁJK		angolszász jogi és angol jogi szakfordítói szakjogász		
		angolszász jogi és angol jogi szakfordítói szaktanácsadó		
		francia jogi és szakfordítói szakjogász		
		francia jogi és szakfordítói szaktanácsadó		
		német jogi és szakfordítói szakjogász		
		német jogi és szakfordítói szaktanácsadó		
Szegedi Tudományegyetem -ÁOK		egészségtudományi szakfordító-tolmács (angol)		